

Kopiert fra gammel hjemmeside:

Funn fra fortiden

Holekalenderen for 1998 har som tema:
Funn fra fortiden.

Kalenderen inneholder fotografier av 13 fortidsfunn fra Hole. Til hvert fotografi er det en del informasjon om funnet. Bilder med tekst gir informasjon om fossiler, funn av mynter, våpen, smykker redskaper og annet utstyr.

Styremedlemmene Sigurd Berg og Margit Harsson har valgt ut bilder og skrevet teksten til disse, med unntak av teksten om sjøskorpionen, som er skrevet av førsteamanuensis Natascha Heintz.

Dersom noen ønsker å kopiere bildene, gjør vi oppmerksom på at brukertillatelse må innhentes fra Universitetet i Oslo.

10.05.98 M. Harsson / H. Viktil

Sjøskorpion.

Foto: (c) Paleontologisk museum, Universitetet i Oslo

Sjøskorpion i Kroksund.

Denne 70 cm lange sjøskorpionen ble funnet av Johan A. Kiær i 1911 ved Rudstangen i Kroksund. J. A. Kiær var Norges første professor i paleontologi (studiet av fossiler). Han hadde alt i flere år drevet med undersøkelser av de fossile bergartene på Ringerike da han fant sjøskorpionen.

Sjøskorpionen levde for ca. 410 millioner år siden (i slutten av silurperioden), og er en av Norges flotteste fossiler. Sjøskorpionen tilhører leddyrenes store gruppe, og er fjernt i slekt med nålevende skorpioner. Men i motsetning til dagens former, levde sjøskorpionen i vann. Sjøskorpionen hadde et middels stort hode etterfulgt av en leddelt kropp og hale som endte i en krumbøyd pigg. På oversiden lå de store øynene, mens munnen lå på undersiden og var omgitt av bein. Av disse var 2. og 3. par utformet som fangarmer, mens de siste beinpar fungerte som svømmeføtter.

Tekst: Førsteamanuensis Natascha Heintz

Skafthulløks.

Foto: Åse Kari Hammer. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Skafthulløks fra steinalder på Borgen.

Denne skafthulløksa er funnet på Borgen. Øksa er 13,4 cm lang. Skafthulløksene hører sammen med åkerbruket, og ble brukt til å rydde land som skulle brukes til korndyrking. Vi rister på hodet til bruken av steinøksa. I Danmark har imidlertid tre mann greid å rydde 500 kvadratmeter lauvskog på vel 4 timer med flintøkser. Et tre med diameter på vel 20 cm ble hogd ned på en halv time.

Bronsekniv.

Foto: (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Bronsekniv fra bronsealder i Kløvika.

Et par hundre meter sør for Kløvika i Utstranda ligger en del gravrøyser ytterst på stupet 4-5 meter over fjorden. Denne bronsekniven ble funnet for hundre år siden i et gravkammer i en av røysene. Kniven er datert til perioden 1300-1100 f.Kr.

Håndtaket er dekorert med to innskårne furer i begge ender. Både knivbladets egg og rygg er sterkt krumma. Kniven er slitt og har ofte vært slipt, noe som har gjort knivbladet gradvis smalere. Knivbladet er 6 cm langt, og skjeftet er 5 cm.

Gravkammeret er bygget opp av flate steiner og heller, og taket var en stor og på undersiden flat stein. I gravkammeret var rester etter et ubrent lik. Bare noen arm- og fotbein var såvidt bevart, også bronsekniven. Hodet "saa ud som en Mosedot".

Det er bare funnet 4 liknende kniver i Norge. På denne tiden var knivene vanligvis av stein. Gjenstander av bronse var kostbare og ble mest brukt som statussymbol. Stein var materialet til bruksgjenstander til langt ut i jernalderen. Sjelden kniv av bronse og gravkammer i ei stor røys tyder på at den gravlagte har hatt høy rang.

Våpenfunn.

Foto: (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Våpenfunn fra jernalderen på By.

By er en av Holes eldste gårder. En kan tenke seg at mennene var ute på ferd og brakte verdifulle våpen og redskaper med seg hjem.

Dette våpenfunnet fra eldre jernalder (500 f.Kr.-500 e.Kr.) ble funnet på By i 1835. Våpnene lå i en gravhaug som var bygd opp av flere kampesteiner.

Haugen var rund og skal ikke ha vært så stor. Ei temmelig tjukke og stor steinhelle lå over gjenstandene. Beskrivelse av våpnene:

To sverd av jern. Klingene er 80 cm lange. Heftet har vært av tre, og bare greptunga av jern er tilbake. Begge sverdene har vært tveegget. Det ene sverdet til venstre er ualminnelig godt konservert, og kan være lagt i haugen som nylaget.

En skjoldbule av jern, i diameter ca 13 cm. I skjoldbulen er det hull til 4 nagler. Jernalderens skjold var laget av tre, og er selvsagt borte.

I Norge har skjold vært brukt som dekkvåpen i krig fra bronsealderen. De nordiske skjoldene var runde, og i midten forsynt med en skjoldbule (skjoldknapp) av metall, som skjoldet på By.

I gravhaugen ble det også funnet bruddstykker av en messingkjel og et knivblad av jern.

Tre spydodder av jern. Hel lengde er 32, 37 og 38

cm. To spydodder har nesten samme form, mens den tredje har tilbakegående haker. Skafthulingen har en gjennomgående jernnagle som holdt treskaftet på plass. En fjerde spydodd er det bare et bruddstykke igjen av. Sverdbladet, som er borte, har trolig også hatt tilbakegående haker.

Gullbrakteat.

Foto: Eirik Irgens Johnsen. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Gullbrakteat fra jernalder på Hurum.

Denne gullbrakteaten med hempa er funnet på en av Hurumgårdene. Brakteat betyr tynn metallplate. Gullbrakteaten er laget av fint gull. Rundt gullbrakteaten er det loddet en tverrstripet tråd. I midten er en snirkelfigur omgitt av opphøyde og sirkelforma punkter. Hempa er også påloddet og har striper. En gullbrakteat er et gullsmykke typisk for nordisk folkevandringstid (400-600). De er opprinnelig etterligninger etter romerske medaljonger fra 300-tallet. De er vanligst i Sør-Skandinavia, og sjeldne utenfor Norden. Gullbrakteatene ble båret som smykker og amuletter, kanskje til vern mot vonde makter.

Gravfunn på Hundstad.

Foto: (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Gravfunn fra jernalder og vikingtid på Hundstad.

Ved graving av tomt til ny skole på Hundstad ble det i 1892 funnet ei kvinnegrav fra eldre jernalder, trolig fra tidlig på 300-tallet. Kvinnegrava var i haugens vestre kant. Det var et lite hellekammer med brente bein. Under dette kammeret og noe djupere sto følgende gjenstander (på fotografiet øverst fra venstre):

- Del av bronsespenne
 - Nålehus av bronse med bevegelig lokk i den ene enden, 7,5 cm langt.
 - Spenne av sølv, 5,5 cm lang.
 - To spiralperler av bronse.
 - To fingerringe av gull og sølv.
 - Sju perler av rav.
 - Et flott kjede med forskjellige glassperler.
 - I tillegg ble det funnet bruddstykker av to leirkar, et glassbeger og et trespann med bronsebeslag.
- I haugens søre kant var en mannsgrav fra 900-tallet, dvs vikingtid, som inneholdt brente bein og kol, og gjenstander som sverdhjalt av bronse til et tveegget sverd av jern, hestetenner, spyd- og pilespisser, skjoldbule, økseblad, munnbitt og stigbøyle, bor,

sigdblade og en liten ringspenne av bronse.

Utstyret i begge gravene må ha tilhørt storfolk. Det er spesielt at graver fra to så ulike perioder finnes i samme gravhaug.

Gravfunn på Lore.

Foto: Ove Holst. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Mannsgrav i båt fra vikingtid på Lore.

En gammel handelsvei har trolig gått opp Holsfjorden og Steinsfjorden og inn i Steinsvika. Herfra tok handelsmennene veien mot Hadeland til fots.

På Lore, ca 40 meter nord for Steinsvika, ble det rundt 1980 funnet spor etter en 4 meter lang båt under flat mark. Båten inneholdt ei ubrent mannsgrav og en del gjenstander. Bare naglene var igjen av båten som var satt ned inntil en bergknaus.

I båtgraven er det funnet sverd, øks, sigd, ildstål og kniv og flere pilespisser, alt av jern. Videre er det funnet perler av rav og glass, skår av klebersteinskar med hank og nålebryne og bryne av skifer. Av båten er det funnet 149 nagler og spiker av jern som til dels var pløyd utover. Her er tatt med foto av sverd, øks og sigd:

- **Sverd** av jern. Sverdet er tveegget. Klingen er bøyd, kanskje av ploget. Lengden er 91 cm og vekt er 762 gram.

- **Øks** av jern. Lengde 17,7 cm. Vekt 1,061 kg.

- **Sigd** av jern. Eggen er avbrutt og bevart lengde er 6,8 cm. Enden av sigden (tjoet) som har gått inn i skaftet er 9,5 cm lang.

Rangle av jern.

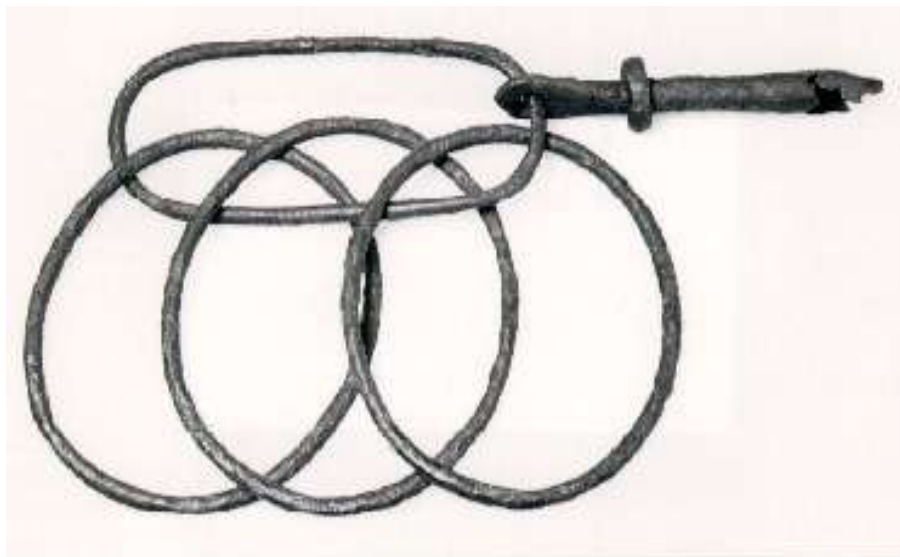

Foto: Åse Kari Hammer. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Rangle av jern fra vikingtid på Borgen.

Denne ranglen av jern ble funnet i 1875 i en større gravhaug på Borgen. I samme gravhaug ble det også funnet biter av ei leirurne, og noe kol og bein. Gravhaugen er datert til 800-tallet, dvs tidlig vikingtid.

Liknende rangler er funnet i stormannsgraver sammen med hesteutstyr som bissel, sledekroker osv. Vi vet ikke sikkert hvordan ranglene ble brukt. Det kan være et musikkinstrument, eller kanskje ranglen har spilt en rolle i religiøse prosesjoner. En tredje forklaring er at ranglen er vikingtidens dombjeller. Dombjeller brukes på hester ved kjøring, og kanskje funksjonen er å varsle at den reisende er ute i fredelig ærend. På en liknende rangle fra vikingtid, som er funnet i Seljord, sitter det også ei slags dombjelle. Denne ranglen har trolig vært fastspent på hestens seletøy.

Armringer.

Foto: Louis Smestad. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Armringer av sølv fra vikingtid på Helgeland.

Disse tre armringene av sølv ble funnet av de militære på Helgelandsmoen i 1892. Armringene ble funnet sammen med rundt 200 sølvmynter og en hel del mindre bruddstykker av sølvarmbånd. (Se også "Myntfunn"). Sølvskatten ble funnet på en liten tange i elva, og man tror at tangen sto under vann da sølvskatten havnet der. Det er gjettet på at sølvskatten kan være mistet i elva.

Sølvringer, eller deler av sølvringer, kunne være betalingsmiddel i vikingtiden. Da mynter etterhvert overtok denne funksjonen, gikk ringene over til å bli smykker for kvinner av høy byrd.

Armringerne fra Helgeland er bredest på midten, og avtar i bredde mot endene. Ringenes største bredde er 1 cm, 1,25 cm og 1,3 cm. Diameteren er ca 6 cm. Sølvgehalten er ganske dårlig for de fleste smykkene, ned til bare 30%.

Etter myntenens alder må sølvskatten være lagt ned eller mistet omkring 1070.

Myntfunn.

Myntfunn fra vikingtid på Stein og Helgelandsmoen.

I jernalderen var gjenstander av gull og sølv ofte betalingsmiddel. Spiraler av gull- eller sølvtråd ble båret på armer og fingre. Biter ble klippet av og veid på små skålvokter. Etter hvert ble det vanlig å betale med gull- og sølvskiver med ens vekt.

I Norge var det Olav Trygvason (ca 968-1000) eller Olav Haraldsson (995-1030) som var den første norske kongen som fikk slått mynt. Ellers er det klart at preging av mynter og innføring av kristendommen skjedde samtidig Norden.

Foto: (c) Myntkabinettet, Universitetet i Oslo

På Stein (ovenfor):

Under golvet i kirkeruinene på Stein ble det i 1924 funnet en skatt av sølvmynter: 46 hele og 26 fragmenter av mynter. Av disse var 3 norske mynter, de eneste fra Olav den helliges regjeringstid, 19 angelsaksiske (gammelengelske), 24 tyske og 17 uvisse mynter.

Foto: (c) Myntkabinettet, Universitetet i Oslo

På Helgelandsmoen:

Rundt 200 sølvmynter ble funnet på Helgelandsmoen i 1892. Av de 200 sølvmyntene er omtrent halvparten norske og fra Harald Hardrådes tid (1015-1066). Harald brakte en stor gull-og sølvskatt hjem til Norge fra Bysants. Kanskje har han laget mynter av denne skatten?

To av myntene er noe yngre og preget av Haralds sønner. De norske myntene er av samme type, med tre skjold på adversen. Dette er det største funn av denne typen. Av de utenlandske myntene er ca 1/3 tyske, 15 er danske og 8 er angelsaksiske.

Etter myntenenes alder må sølvskatten være lagt ned eller mistet omkring 1070. Sammen med myntene ble det funnet en del sølvsmykker, se "Armringer".

Nøkler.

Foto: G. Stamsø Munch. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo

Nøkler fra middelalderen på Gomnes.

Disse nøklene er fra middelalderen (1000-1500). Den minste er funnet i jorda på Gomnes, mens den største er kjøpt på auksjon i Hole uten nærmere stedfesting. Den minste nøkkelen er av bronse og bare 4,7 cm lang.

Den største er av jern og 14,8 cm lang. Fra vikingtiden og framover er det kjent nøkler i mange former og vakkert dekorerte. Nøkler fra vikingtiden er oftest av bronse, mens nøkler fra middelalderen helst er av jern. Nøklene ble brukt til å låse dører og kister. Vikingene hadde bruk for låsbare kister og skrin til oppbevaring av verdigjenstander som de ervervet på tokt, enten ved handel eller plyndring.

Kona på gården hadde lovfestet rett til å ta vare på gårdens nøkler. Det var straffbart for mannen å ta nøklene fra kona. I middelalderen hadde den som bar en nøkkel ansvar for det som var låst ned med nøkkelen.

Spinnehjul.

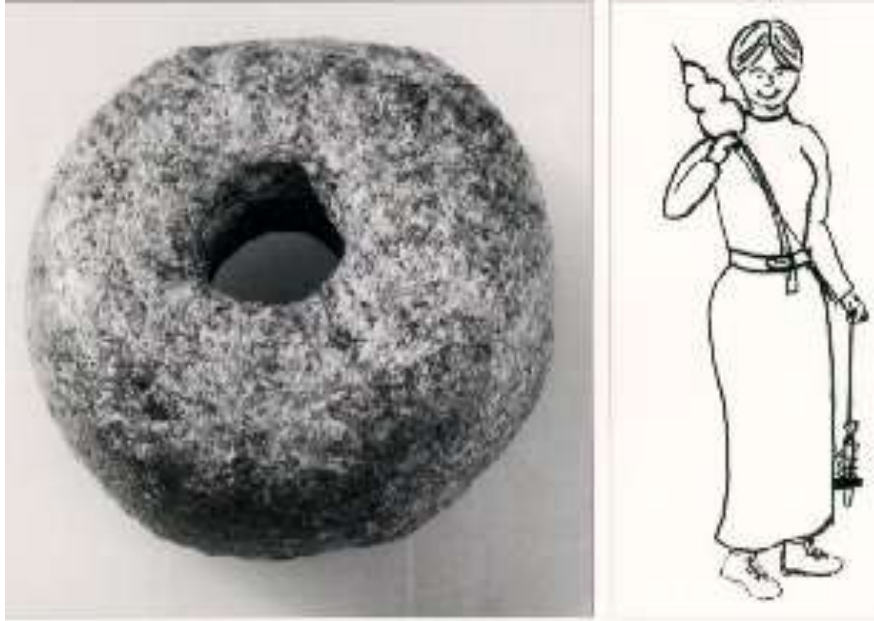

Foto: Ove Holst. (c) Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo. Tegning: Sigurd Berg

Spinnehjul fra middelalderen på Retthella.

På Retthella på Krokskogen er dette spinnehjulet av stein funnet. Det er 3,2 cm i diameter. Et spinnehjul kunne være laget av stein, bein, tre eller brent leire.

Spinnehjulet er en del av håndteinen som fra forhistorisk tid ble brukt til å spinne særlig ull og lin. Teinen besto av en tynn pinne med en liten krok øverst. Spinnehjulet ble tredd inn på teinen for å sikre stø gange når ulla skulle tvinnes til tråd.

Ulla eller linen ble festet til en pinne som kvinnene stakk under beltet. Noen ullfibre ble så festet til kroken på teinen som så begynte å rotere ved hjelp av spinnehjulet. Kvinnen trakk ut fibre som ble tvunnet til tråd. Når teinen nådde jorda, ble den stanset og tråden vundet opp før hun fortsatte. Kvinnen kunne sitte, stå eller gå når hun brukte teinen.

Det er funnet mengder av spinnehjul, og kvinner fra alle befolkningslag må ha spunnet. Hjulrokkene erstattet håndteinen i løpet av middelalderen, men det er brukt håndtein i Norge helt fram til rundt 1900.

Hvem har brukt spinnehjulet? Vi kan tillate oss å fantasere litt. På Retthella har ei seterbudeie i middelalderen hatt med håndteinen sin på setra, og av en eller annen grunn har hun mistet spinnehjulet som hørte til håndteinen. Spinnehjulet er oppbevart på Oldsaksamlingen.